

DEENK
PÁLYÁZAT A
KÖNYVTÁRI MINŐSÉGI DÍJ
ELNYERÉSÉRE
2016

TARTALOM

A PÁLYÁZAT CÉLJA	3
A PÁLYÁZAT TÁRGYÁT KÉPEZŐ INNOVATÍV SZOLGÁLTATÁSOK	4
STRATÉGIAI KAPCSOLAT	4
A PÁLYÁZAT MOTIVÁCIÓJA	5
KIKNEK ÉS MIT KÍVÁN ÜZENNI A DEENK VEZETÉSE E PÁLYÁZAT ÖSSZEÁLLÍTÁSÁVAL ÉS BENYÚJTÁSÁVAL?	5
IDEA TUDÓSTÉR	6
A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA	7
ERŐFORRÁSOK	8
INNOVÁCIÓ	9
EREDMÉNYESSÉG	10
DUPRESS E- JEGYZETEK	13
A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA	14
ERŐFORRÁSOK	15
INNOVÁCIÓ	16
EREDMÉNYESSÉG	16
MÉTISZ	19
A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA	20
ERŐFORRÁSOK	21
INNOVÁCIÓ	22
EREDMÉNYESSÉG	22
IRODALOM	24

A PÁLYÁZAT CÉLJA

A minőség iránti elkötelezettségnek sok éves múltja van a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárban (DEENK), amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy könyvtárunk volt az első, amelyik 2011-ben elnyerte a Minősített Könyvtár címet.

Az azóta eltelt öt évben jelentős változások zajlottak le mind a könyvtáron belül, mind annak környezetében. A többi felsőoktatási könyvtárhoz hasonlóan a DEENK is sorsfordító időszakot él át: a fenntartó elvárásai, a felhasználók igényeinek megváltozása, összekapcsolódva a 21. század technikai fejlődése által generált rohamos változásokkal, olyan kihívások elé állítottak minket, melyek az addig szilárdnak hitt keretek megkérdőjelezését kívánják meg. A 2014. év végére nyilvánvalóvá vált, hogy a másfél évtizeddel ezelőtt kialakított szervezeti és működési keretek között már nem lehetséges a folytonosan változó viszonyokhoz való elvárható mértékű alkalmazkodás.

Az elmúlt év elején ezért gyökeresen átformáltuk szervezeti felépítésünket: szakítottunk a tradicionális elemekből építkező, földrajzi alapokon nyugvó struktúrával, melyben az egymástól távol lévő könyvtárakat igyekeztünk egységes irányítási rend alatt, de a korábbi önállóság egy részének fenntartásával működtetni. 2015. január 1-től ezt a területi alapú szerveződést egy funkcionális alapokon nyugvó struktúrával váltottuk fel. Az új szervezetben átértékelődik az irányítás és működés számos korábbi formája, s egyértelművé vált, hogy ezek hatékonysága csak úgy képzelhető el, ha a megújulást, az innovációt alapvető működési elemünké tesszük.

Ez a DEENK jövőjének a kulcsa, s e tényből egyenesen következett a felismerés az új vezetés számára is, miszerint a folyamatosan jelentkező változásokat jól menedzselni csak a minőségirányítás eszközeivel, a munkatársak széleskörű bevonásával, elkötelezettségük elmélyítésével, a kreativitásukat és kezdeményezőképességüket ösztönző és támogató, minden partneri véleményre, igényre érzékenyen reagáló, tudatosan alakított szervezeti kultúrával lehet.

A minőségirányítás és a minőségkultúra építése mellett elkötelezettséget mutatja, hogy 2015-ben életre hívtunk egy olyan működésfejlesztési projektet, amelyik az újjáalakult Minőségirányítási Tanács (MIT) mellett volt hivatott e nagyarányú változások kezelésében támogatni a könyvtár vezetését. A hét munkacsoportban, nagyszámú munkatárs bevonásával zajló projekt célja a DEENK működésének a szervezeti önismereten alapuló fejlesztése volt, a könyvtári rendszerek és folyamatok felülvizsgálatának, újrasza-

bályozásának, kiteljesítésének révén, a külső-belső partnerek elégedettségének mérésére, s igényeik feltárására alapozva.

A minőség iránti elköteleződésünk bizonyossága, hogy bár csak 2017-ben kell a könyvtárnak újra megpályáznia a Minősített Könyvtári címet, az eredmények értékelése, a további beavatkozási igények és lehetőségek feltárása érdekében már 2016-ban sor került egy KKÉK alapú szervezeti önértékelésre, s az értékelés megállapításaira alapozott minőségfejlesztési terv összeállítására, végrehajtásának megkezdésére.

A projektmunka keretében a munkatársak a szakmai ismeretek mellett menedzsment ismereteket igénylő, kihívást jelentő, s a könyvtár életére jelentős hatással bíró delegált feladatokat oldottak meg nagy önállósággal és nagy sikerrel – jelentősen lerövidítve ezzel a változásokhoz szükséges időt, javítva a változásokat eredményező döntések elfogadását, s támogatva a munkatársaknak az átalakuló feltételek között is együttgondolkodó, közösen cselekvő csapatá formálódását. A könyvtár vezetése személyes részvételén túl a szükséges erőforrások biztosításával, a munkatársak sokirányú képzésével, külső tanácsadó bevonásával, a benchmarking ösztönzésével, a szervezeti kommunikáció hatékonyságának javításával, s nem utolsósorban az egyéni teljesítményértékelés rendszerén keresztül is bátorította és támogatta a munkatársakat innovációs ötleteik megfogalmazásában, javaslataik kidolgozásában, megvalósításában.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a jelen pályázat összeállításakor a bőség zavarával küzdöttünk, hiszen a működés számos területén sikerült új, innovatív eljárásokat, megoldásokat kidolgozni és bevezetni, ezzel javítva partnereink – a munkatársak, a fenntartó és a felhasználók – elégedettségét. Végül három olyan új szolgáltatás bemutatása mellett döntöttünk, amelyek jól példázzák a könyvtár ügyfélközpontúságát, a munkatársak magas szakmai felkészültségi szintjét, a szervezet reagáló-képességét a felhasználói igények változására, valamint ezekkel egyidejűleg az alapítói célok, s az ebből levezetett könyvtári küldetés és jövőkép szolgálatát is.

Jelen dokumentumban részletesen bemutatjuk a kiválasztott szolgáltatásokat. Az ismertetéseket azonos szerkezet alapján végezzük: az *szolgáltatás leírása* után felsoroljuk azokat az *erőforrásokat*, amelyek lehetővé teszik a fejlesztéseket és azok fenntartását. Ezt követően igyekszünk megfelelően alátámasztani a szolgáltatások *innovatív jellegét*, amit az *eredményességre* vonatkozó adatok követnek.

A szolgáltatások média-vonatkozásait (*médiatükör*) és a velük kapcsolatos *partneri visszajelzések*, támoga-

tó vélemények a világosan struktúrál *melléklet* részét képezik, amit nyomtatva és CD-re írva is csatoltunk a pályázati dokumentációhoz.

A PÁLYÁZAT TÁRGYÁT KÉPEZŐ INNOVATÍV SZOLGÁLTATÁSOK

Az egyetemi könyvtárak alapfeladata az egyetemi polgárok, a tudományos közösség információs igényeinek módszeres és rendszerszerű kiszolgálása.

Küldetésnyilatkozatunk¹ szellemében jelen pályázatban három olyan szolgáltatásunkat mutatjuk be, melyek elsősorban az egyetemi könyvtári szerepből adódó stratégiai céljainkat szolgálják, ám tágabb értelemben a nemzeti értékek megőrzését és az eredmények társadalmi hasznosulását is támogatják. A pályázatban ismertetett innovatív szolgáltatásainkkal az egyetemi tudásvagyon számbavételét és a publikált eredmények szétsugárzását, korszerű publikálási lehetőséget, valamint az oktatási anyagok tér-és időbeli korlátok nélküli hozzáférést biztosítjuk.

1. Az *iDEa Tudóstér* a Debreceni Egyetem kutatóinak profil-adatbázisa, ahol egy helyen láthatóak és kezelhetőek az egyetem kutatói, doktoranduszai, és kutatási egységei tudományos munkásságának eredményei.
2. A *DUPress e-jegyzetek* nyílt hozzáférésű, Creative Commons védelem alatt kiadott egyetemi jegyzetek, több e-könyves formátumban (epub, mobi) és PDF-ben.
3. A *Métisz* egy egyedi, a tudományos, open access folyóiratok online szerkesztésére és publikálására alkalmas szoftver, melynek célja a tanszékek, tudományos társaságok által kiadott folyóiratok láthatóságának és indexeltségének növelése az online megjelenés biztosításával.

STRATÉGIAI KAPCSOLAT

A pályázatban ismertetett fejlesztéseink számos ponton közvetlenül kapcsolódnak az országos, a fenntartó Debreceni Egyetem és a DEENK stratégiához. A kormányzati stratégiának² a felsőoktatás harmadik misszióját érintő céljai közül (2.3.1.) a tudományos teljesítmény nemzetközi mérhetőségéhez járulunk hozzá; hozzáférést nyújtunk a felsőoktatási tudásbázisokhoz; korszerű információs tartalmakat hozunk létre és teszünk korlátlanul elérhetővé. A Debreceni Egyetem Intézményfejlesztési Tervének (IFT) megvalósulását a felsőoktatási stratégiai irányok mentén, az IFT mellékleteként elfogadott DEENK Stratégiához való kapcsolódással támogatjuk.

A szolgáltatások közül kettő, az *iDEa Tudóstér* és a *Métisz* jelenlegi portfóliója a DEENK mostanit megelőző stratégiai tervének (7. Az egyetemi tudásvagyon regisztrálását, összegyűjtését és hozzáférhetőségét biztosító Egyetemi Publikációs Adatbázis és az Egyetemi Kiadó fejlesztése)³ megvalósítása során alakult ki. A Tudóstér és a DUPress (Debreceni Egyetemi Kiadó) szolgáltatásainak további fejlesztési iránya (így az elektronikus jegyzetek bevezetése) már szervesen illeszkedik a legutóbb elfogadott stratégiánk célkitűzéseire.⁴ A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár 2016–2020 időszakra vonatkozó stratégiai akcióterve a Debreceni Egyetemnek a teljesítményelvű felsőoktatási irányvonalai mentén kidolgozott intézményfejlesztési terve, a közgyűjteményekre vonatkozó kormányzati elképzelések, valamint részletes elemzések (PGTTJ, Porter, Portfólió elemzés, SWOT analízis) által kijelölt irányvonalak mentén született meg. A felsőoktatási stratégia értelmében az alapvető értékek megvalósulása a teljesítményelvű oktatási-tanulási környezet kialakításával, valamint világszínvonalú kutatással képzelhető el. A felsőoktatási könyvtárakat ugyanakkor a kulturális alapellátás rendszerében is szükséges elhelyezni.

A tudományos kutatás és publikálás folyamatát szüntelen fejlődés jellemzi. A kutatóknak számukra eddig ismeretlen kompetenciákkal kell felvértezni magukat – ehhez a könyvtárban találnak segítséget. A kutatást végzőknek több tudományterület gyors áttekintésére s a releváns részterületekre vonatkozó részletes információkra egyaránt szükségük van. A megbízható információforrások, szegmentált információhalmazok, kifinomult keresőeszközök szerepe felértékelődik. Mindennek a megfelelő időben és helyen kell rendelkezésre állnia.

A DEENK alkalmassá válik arra, hogy az információkereséstől az új információ megosztásáig segítse a kutatási folyamatot. Az ehhez szükséges szolgáltatások egy része máris rendelkezésre áll, további szolgáltatások kialakítása a következő évek feladata.

A PÁLYÁZAT MOTIVÁCIÓJA

Mint az a fentiekből is kitűnik, a minőségirányítás és a minőségkultúra építése nem cél a DEENK vezetése számára, hanem eszköz, hogy megfeleljen az alapítói, munkatársi, s nem utolsósorban a felhasználói elvárásoknak. Nem egy kitüntető cím vagy díj megszerzése a motiváció a folyamatos könyvtári szolgáltatás- és minőségfejlesztés mögött. Ugyanakkor egy pályázat benyújtása a Könyvtári Minőségi Díj elnyerése érdekében a könyvtár vezetésének megítélése szerint olyan fontos üzeneteket hordoz a könyvtár külső-belső környezete számára, amelyek célba juttatása önmagában is megéri a befektetett munkát és költséget.

■ KIKNEK ÉS MIT KÍVÁN ÜZENNI A DEENK VEZETÉSE E PÁLYÁZAT ÖSSZEÁLLÍTÁSÁVAL ÉS BENYÚJTÁSÁVAL?

Elsősorban üzenet a munkatársak felé, ami megerősíti a közösséget abban, hogy az elmúlt években kiemelkedő teljesítményt nyújtottak a könyvtári mű-

ködés és a könyvtári szolgáltatások megújítása terén, s ezt a teljesítményt a könyvtár vezetése méltónak tartja arra, hogy a szakma is elismerje, s például állítsa mások elé.

Másrészt üzenet a könyvtárak felé, hogy a Minősített Könyvtári Cím elnyerése kötelezi a cím birtokosát arra, hogy tudatosan, működését és a munkatársait folyamatosan fejlesztve, jó gyakorlatok és innovatív szolgáltatások kidolgozásával szolgálja a magyar könyvtárak ügyét.

Üzenet a pályázat a fenntartó felé, hogy jól hasznosította a könyvtár a rábízott erőforrásokat, s készen áll a szakmai megmérettetésre is.

S végül üzenet a pályázat benyújtása a széles társadalmi környezet felé is, miszerint a magyar könyvtárak képesek az információs társadalom felhasználói igényeit nemzetközi mércével mérve is kielégíteni, s élve az infokommunikációs lehetőségekkel határok nélkül terjeszteni a magyar tudomány, kultúra eredményeit innovatív, felhasználóbarát, a XXI. század könyvtárához méltó szolgáltatásokkal.

IDEA TUDÓSTÉR

Debreceni Egyetem kutatóinak profil-adatbázisa, ahol egy helyen láthatóak és kezelhetőek az egyetem kutatói, doktoranduszai, és kutatási egységei tudományos munkásságának eredményei.

<https://tudoster.idea.unideb.hu/>

„A modern felsőoktatási intézmények küldetése az oktatás, a kutatás és a tudásvagyon társadalmi-gazdasági hasznosítása.”

(Fokozatváltás a felsőoktatásban)

A felsőoktatási stratégia⁵ egyik alapvető célkitűzése a mennyiségében és minőségében világszínvonalú kutatás kialakítása hazánkban.

Napjainkban az egyetemek tudományos és kutatási teljesítményének elsődleges fokmérője az egyetemeken született publikációk száma és azok hatása, beépülése további kutatási tevékenységekbe (idézetté, szabadalmak, ipari együttműködés). A Debreceni Egyetem az elmúlt években jelentős erőfeszítéseket tett publikációs stratégiájának végrehajtása érdekében. Ennek elsődleges oka, hogy a nemzetközi egyetemi rangsoroknál 20–40%-ban számítanak az ilyen típusú mutatók, másodlagos oka pedig a magyar tudományos teljesítmény-értékelési rendszer átalakulási folyamata.

Évről-évre növekvő igény mutatkozik az egyéni és intézményi publikációs tevékenység számbavételére, több szempontú rendezésére, különféle megjelenítésére, többszöri felhasználására, az eredmények láthatóságának és hozzáférésének biztosítására. A rendelkezésre álló korszerű technológia, szakmai ismeretek és szabványok ötvözésével a DEENK sikerrel alakította ki a Debreceni Egyetem online tudományos profilját.

Az iDEa összetett portálrendszer, melyben intézményünk tudományos eredményei, mozzanatai múlt - jelen - jövő tematikában kerülnek bemutatásra. Az *iDEa Tudóstér* – e portálrendszer integráns, de önállóan is működő felületeként – a Debreceni Egyetem kutatóinak és kutatási egységeinek profil-adatbázisa.

Az iDEa Tudóstér a könyvtári szakma alapelemeit felhasználva korszerű és széleskörű igényeknek megfelelni képes, a fenntartói és ágazati stratégiai célokhoz, az Európai Unió elvárásához, valamint a globális trendekhez illeszkedő szolgáltatást valósít meg.

■ A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA

Az iDEa Tudóstér az egyéni és intézményi publikált tudományos teljesítmény láthatóságát, széleskörű szétsugárzását biztosító szolgáltatás.

Felhasználói oldalról a Tudóstér profil-adatbázis, ahol az egyéni és csoportos publikációs listák és az azokhoz kapcsolódó információk blokkok, publikációs és affiliációs kapcsolatok rajzolódnak ki. A profil-tulajdonos az állandó linkkel ellátott profiloldalt saját egyéni vagy intézeti honlapján megjelenítheti, így

nincs szüksége további publikációs listák fenntartására, gondozására. A publikációs lista kinyomtatható, letölthető, s áttemelhető az országos MTMT adatbázisba. Lehetőség van hitelesített lista igénylésére is.

Az érdeklődők a profilok alapján átfogó képet kapnak az egyetemükön folyó publikációs tevékenységről, egyéni és csoportos teljesítményről, kutatási kapcsolatokról. Az iDEa Tudóstérben kereshetők és böngészhetők a publikációk, s elérhetők a teljes szövegek is.

Szolgáltatói oldalról az iDEa olyan integratív szolgáltatás mely háttéradatbázisok, saját és külső (egyetemi vagy távolabbi) információforrások adatainak összefésülésével egyedi szolgáltatást hoz létre. A kialakított adattartalmakat képes további aggregátorok számára láthatóvá tenni, általános (Google, Google Scholar) és speciális (OpenAIRE, DART-Europe) keresőszolgáltatásokban megjeleníteni, szabványos protokollokat (pl. SWORD) alkalmazó adatbázisoknak átadni. A DEENK mint a HUNOR együttműködés alapító tagja és mint a nyílt hozzáférés egyik hazai zászlóvivője különös gondot fordít a kutatási eredmények korlátlan elérésének biztosítására, ezért a publikációs listákban kiemelten jelöljük, s közvetlen linkkel elérhetővé tesszük az intézményi repozitóriumunkban tárolt közreadható publikációkat.

A Tudóstérben online profilja van az egyetem kutatóinak, doktoranduszainak, kutatási egységeinek és az egyetemi tudományos teljesítményt publikált formában megjelenítő pályázatoknak.

A profilok tartalmazzák a profilgazdák:

- személyes/hivatalos intézeti adatait (az egyetemi központi adatbázisból),
- az intézményi affiliációs kapcsolatokat,
- az oktatott tárgyait, témavezetéseit (a Neptun tanulmányi rendszerből),
- a teljes publikációs listáját,
- valamint az ezekhez kapcsolódó statisztikai és tudományometriai mutatókat.

A portál felépítése rendkívül könnyen átlátható, menüpontjaiban többféle keresés indítható. Kereshetők a kutatók, intézmények (tanszéki szintig bontva, a historikus változásokat is követő, pontos reprezentációt követve), pályázatok profiloldalai. A publikációk keresését könyvtári katalógus többszintű (egyszerű, összetett és böngésző) keresési felülete teszi elérhetővé. Külön menüpontban (adatigénylés) kérhető le az intézmény publikációs statisztikája, ahol a Debreceni Egyetem tudományos teljesítménye évenkénti lebontásban, különböző grafikonok és táblázatok se-

gítségével jelenik meg. Szintén ebben a menüpontban igényelhető a *hitelesített publikációs lista*, melyet – a kutató kérésére és az Egyetem Doktori Tanácsának rendelkezései szerint – a könyvtár a feltöltött és ellenőrzött adatok alapján, a kéréseknek megfelelő tudományos mérőszámokkal és a közleményhez kapcsolódó idézetekkel, másolás és szerkesztés elleni védelemmel, iktatószámmal és könyvtári fej-és láb-léccel ellátott, vízjelezett dokumentumként szolgáltatunk.

Az adatszolgáltatási kötelezettséget 2008-2014 között rektori határozat, 2015-től az Egyetem Szenátusa által elfogadott „*Debreceni Egyetem Szerzői jogi szabályzat és publikációs irányelvek*”⁶, szabályzat írja elő a kutatók számára.

Az adatok és publikációk beszolgáltatása az online feltöltő-úrlapon történik. Az adatfeltöltést számos automatizmus segíti: szerzői adatok automatikus betöltése eduID alapján, cikk-adatok betöltése DOI szám megadásával, a könyvtár által épített háttéradatbázisokra támaszkodó, a mezők kitöltését segítő autocomplete funkciók.

Egyetlen feltöltéssel létrejön adott publikáció MARC szerkezetű bibliográfiai rekordja és a teljes szöveg archiválását és szolgáltatását biztosító szabványos Dublin Core (DC) repozitóriumi tétel. A két adatállományt kölcsönös utalók kötik össze; mind a bibliográfiai, mind a repozitóriumi tétel azonosítója (handle) folyamatos elérést és állandó hivatkozási címet biztosít. Az iDEa Tudóstér felületén csak ellenőrzött, hiteles publikációs adatok jelennek meg.

Minden feltöltött publikáció hozzárendelődik a szerző(k) kutatói profiloldalához, a szerző intézményi profiloldalához, és ha a publikáció valamelyik pályázat eredményeként született, akkor az adott pályázat pályázati profillapjához is.

A portál valamennyi profilja egyedi URL-lel rendelkezik, ami címként is megadható a tanszékek, intézetek, karok, pályázatok weboldalán.

Az iDEa Tudóstér profilok jellemzően adatintegráció-orientáltak, a tartalom jelentős része az egyetemi forrásokból aggregálódik. A rendszer rendkívül flexibilis: a jelenlegi alap adatkészleten túl tetszőleges számú információs blokk építhető be, melyek adattartalom esetén megjelennek, de adathiány vagy a profil-tulajdonos döntése alapján eltüntethetők.

A profilok állandó és kiegészíthető elemekből állnak. A profilok tartalmának egy része (publikációs lista, statisztikai modulok) *automatikusan* jön létre a feltöltött adatok, a könyvtár által épített háttér adatbá-

zisok, az egyetemi telefonkönyv és a Neptun rendszer információi alapján. Mindemellett egyes adattartalmak szerkeszthetők, amennyiben a profil tulajdonosa hálózati azonosítóval (eduID) bejelentkezve kiegészíti, javítja az egyes adatmezőket (pl. profilkép, beosztás, affiliáció, egyéb tudományos profilazonosítók: Scholar Google ID, ResearchGate, Academia.edu, MTMT azonosító stb).

A kutatói profiloldaláról a kijelölt publikációk áttölthetők az MTMT adatbázisába. Az oldalakon a kutatói kapcsolatrendszer is láthatóvá válik a közösen publikáló kutatók és a közös közlemények vizualizációjával.

Minden profiloldalon elérhető az egyedi URL-lel ellátott, nyomtatható publikációs lista, amely a közlemények előre meghatározott szempontok szerinti leválogatását teszi lehetővé.

A kutatási eredmények maximális láthatóságának biztosítását a DEENK az adatbázisba feltöltött publikációk copyright szerződéseinek átvizsgálásával támogatja. Amennyiben a kiadói politika arra lehetőséget ad, a DEENK a szerzőkkel egyeztetve a megengedett verziót (pre-, postprint vagy kiadói változat) nyíltan elérhetővé teszi a repozitóriumában (DEA-ban), és az ott beállított Open Access státuszt kivezeti az iDEa Tudóstér profiloldalakra. Vizuális megkülönböztetésként az Open Access zöld ikonját használva jelzi, hogy ezek publikációk bárki számára nyíltan elérhetők.

A portál fejlesztése korántsem fejeződött be. A jövőbeni tervek között – a felhasználói igényeket figyelembe véve – szerepel többek közt a feltöltő űrlap egyszerűsítése, az open access tartalmak további bővítése, kutatócsoportokhoz köthető publikációk reprezentálása, igény szerinti statisztikai adatszolgáltatás, egyedi igényeknek megfelelő hitelesített listák készítése, alternatív tudománymetrikai mutatók beépítése, portálon szereplő profilkapcsolatok vizuális megjelenítése.

A Tudóstérhez köthető bibliográfiai munka ill. könyvtárszakmai szerepvállalás hasonló ahhoz, amit a köz-könyvtárak a helyismereti gyűjtemény szervezésével vállalnak: lehetővé teszi az egyetemhez köthető tudásvagyon megőrzését, ill. disszeminációját.

■ ERŐFORRÁSOK

A bemutatott szolgáltatás fejlesztésének és megbízható üzemeltetésének feltételeit a hardver és szoftver biztosításán túl a megfelelő ismeretekkel és kompetenciákkal rendelkező humán erőforrás, valamint a partnerek együttműködő-készsége alkotja. A felsoroltakon kívül a megfelelő szervezés, menedzsment

és csapatszellem hozzáadásával jött létre a valóban hatékony és hosszú távon fenntartható szolgáltatás.

Egyetemünk méreteiből, szerkezetéből, a tudományterületek eltérő kommunikációs szokásaiból adódóan egységes publikációs nyilvántartást és szolgáltatást megvalósító rendszer kiépítése alapos előkészítést, kapcsolatépítést, sok apró fejlesztési lépést igényelt.

Az iDEa Tudóstér alapjául szolgáló adatbázisok kialakítása és fejlesztése az egyetem egységeinek különböző mértékű támogatásával indult. Az első években (2006-2011) belső átszervezéssel (különböző egységekben dolgozó feldolgozó könyvtárosok és informatikusok részmunkaidejének hozzárendelésével) és néhány partner (elsősorban az orvos-karok) támogatásával, egy-két plusz álláshely biztosításával sikerült egy kicsi, de lelkes csapatot kialakítani.

Ebben az időszakban a hardverszükségletet képesek voltunk az egyetemi könyvtár meglévő infrastruktúrájában rendelkezésre bocsátani. A szolgáltatások szoftvereit a könyvtárban használt integrált könyvtári rendszer mellék-adatbázisának kialakításával (Publikációs Adatbázis), illetve egy nemzetközileg elismert, ingyenes repozitóriumi keretrendszer (DSpace) installálásával biztosítottuk. Folyamatos befektetésként számolunk a személyzet képzésével, hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítéséhez, a jó gyakorlatok megismeréséhez és tapasztalatszerzéshez szükséges forrásokkal. Több nemzetközi projektben (PEER, DRIVER, DART-Europe, OpenAIRE) megfigyelőként vagy minimális támogatás fejében vettünk részt.

Nagyobb lendületet 2009-2012-ben a *Debreceni Egyetem Új tudományos eredmények népszerűsítése és a tudományos tevékenységhez kapcsolódó kezdeményezések fejlesztése a Debreceni Egyetemen TÁMOP-4.2.3* projektje révén kapott a fejlesztés. Ekkor került sor integrált portálfelület kialakítására, a Tudóstér külső és belső kapcsolatrendszerének, szolgáltatási struktúrájának megtervezésére és megvalósítására, valamint a szükséges hardver eszközök beszerzésére. Egy következő TÁMOP pályázathoz kapcsolódóan 2014-ben az angol nyelvű felhasználói felület, nagy mennyiségű adatgyűjtés, sűgórendszer kiépítése és képzési program talált támogatásra.

A megfelelő hardver-környezet rendelkezésre állása és biztonságos üzemeltetése jelenleg az egyetemi informatikai infrastruktúrába ágyazva biztosított az Informatikai Szolgáltató Központ gondozásában.

Továbbra is ingyenes szoftverekre, alkalmazásokra, protokollokra alapozva üzemeltetjük és fejlesztjük a szolgáltatást, az ilyen jellegű erőforrás-igény minimális.

A Tudóstér teljes humán erőforrását a 2015. évi struktúraváltás alkalmával a DEENK Tartalomfejlesztési Osztályához rendeltük, a munkát az osztályvezető mellett a kutatástámogatási főigazgató-helyettes koordinálja.

Fentiek mellett erőforrásként értékeljük a partnerséget, hiszen a fenntartói támogatás, a szüntelen felhasználói visszajelzések, az egyes egyetemi szervezetek állandó igénye, ötletei újabb és újabb szolgáltatások iránt a stabilitást, a magabiztosságot, a munkánk létjogosultságát folyamatosan igazolja és inspirálja fejlesztéseinket.

A partnereink presztízs-növelő támogatása mellett, annak egyik eredményeként számolhatunk be a 2008 óta folyamatos adatgyűjtést támogató intézkedésekről; rektori rendeletek, belső pályázati kiírások tették megkerülhetetlenné a kutatók számára a Tudóstér használatát és járultak hozzá a Tudóstér adattartalmanak gazdagításához. A szabályozási háttérmunka eredményeként 2015-től egyetemi szabályzat² rendelkezik a tudományos publikációk hiteles nyilvántartásról, valamint a nyílt hozzáférést biztosításáról a Debreceni Egyetem tudományos eredményeihez.

■ INNOVÁCIÓ

Az iDEa Tudóstér innovációs értéke a szolgáltatás hazai szinten unikális jellegében, a megszólított célcsoport sokrétűségében, a tudatos stratégiai kapcsolódásban, a könyvtár egészére gyakorolt hatásában, valamint a könyvtár-szakmai hagyományok újszerű alkalmazásában rejlik.

Unikális jellegű szolgáltatás

A Tudóstér a Debreceni Egyetem tudományos eredményeinek reprezentálása céljából kialakított szolgáltatás, mely az egyéni és csoportos (tanszéki, intézeti, kari, kutatócsoport, pályázat) teljesítmény széles körű disszeminációját valósítja meg online profilok és kapcsolt szolgáltatások révén. A Tudóstér funkcióit a hagyományos adatgyűjtés kapcsán a könyvtárba érkező felhasználói vagy fenntartói kérdések, adatszolgáltatási igények mentén formáltuk.

Alapfunkcióként a ki a következő elemeket alakítottuk ki:

- megjelent publikációk adatainak hiteles kurrens nyilvántartása és megjelenítése,
- kapcsolt teljes szövegek archiválása és jogi környezet megvizsgálását követő közreadása,
- publikációs listák szolgáltatása több formátumban,

- napi adatfrissítés,
- tér- és időbeli korlátok nélküli elérés,
- láthatóság biztosítása magyar és angol nyelven.

Kiegészítő funkcióként számolunk olyan elemekkel, melyek megkönnyítik a kutatói teljesítmény áttekintését és hatékonyan segítik mind a felhasználók, mind az üzemeltetők tevékenységét:

- keresztlinkelések hálózata a korszerű navigáció biztosításához,
- munkakapcsolatok vizualizálására alkalmas háttér kialakítása,
- virtuális közösségépítés lehetősége,
- dinamikusan generált grafikonokon kifejezett bibliometriai adatszolgáltatás.

A Tudóstér olyan összetett rendszer, ahol az egyes elemek önálló életet élnek, majd egymással különböző szempontok szerinti automatikus összekapcsolások révén célzott információs blokkokat alkotnak.

A felsorolt funkciókkal ellátott szolgáltatás vizuális megjelenése és integrálódása a könyvtári és egyetemi folyamatokba az egyetemi tudásmenedzsment tengelyévé emelte a Tudósteret illetve az üzemeltető DEENK-et.

Célcsoport, partnerség

A Tudóstér kialakítása, működtetése a legszélesebb partnerségen alapszik a felhasználói célcsoportok és az üzemeltetők között, a szolgáltatásba integrált bemeneti adatforrások, a munkafolyamatok, valamint a kimeneti lehetőségek (adatátadás, formátumok, arathatóság) tekintetében.

A fejlesztések középpontjában mindig is a felhasználók álltak. A Tudóstér célcsoportjai rendkívül szerteágazóak: a fenntartó, a szakmai irányítás, az országos adatbázis, a rektori vezetés, a karok, a doktori iskolák, az egyetemi kutatók, a kutatási egységek vezetői, a projektmenedzserek. A számos külső és belső partner igényeinek összehangolása nem egy alkalommal állította kihívás elé az üzemeltetőket, de az egyeztetések, konszenzuseresések során szerzett tapasztalatok, a kiépült kapcsolati háló olyan stabil alapot hozott létre, melyre bátran építhetjük jövőbeni elképzeléseinket.

Sikeresen alakítottuk ki a Tudóstér szolgáltatási palettájának törzsrészét, mely valamennyi célcsoport elvárásainak megfelel, s illesztettük ezekhez a speciális kéréseket kielégítő funkciókat (az egyes tudományterületek követelményeinek megfelelő publikációs lista

formátumok). Hozzájárultunk, részesei lettünk helyi közösségek kialakulásának, melyek virtuális megjelenítésére, a publikációs szálak láthatóvá tételére további együttműködések és szolgáltatások alapulnak majd.

A szolgáltatási paletta sokrétűsége, a célok és megvalósítás összhangja olyan szolgáltatásban nyilvánul meg amely könyvtárunkat unikális szakmai know-how birtokosává teszi, ami iránt a hazai szakmai község is érdeklődést mutat.

Hagyomány és újszerűség

A Tudóstér két rendkívül erős alappilléren nyugszik. A Debreceni Egyetem több évtizedes, sőt közel évszázados hagyománya tudhat magáénak a keletkező publikációk számbavétele és megőrzése tekintetében (korai bibliográfiák, elődintézmények évkönyvei, adatbázisa, Emlékkönyvtár különgyűjtemény). A következő könyvtárszakmai alapelvek maradéktalan érvényesülése: szabványos metaadat-rekordok, adatszere-formátumok és kommunikációs protokollok; egyszeri adatfeldolgozás – többszöri felhasználás; autopszia alapú hitelesség, felhasználó-központúság.

A megvalósítás technológiája, a megjelenítés és naprakésztség, adatintegráció és arathatóság, az adatok átjárhatósága, interoperabilitás, finanszírozói és egyéb követelmények folyamatos beépítése, nemzetközi standardok alkalmazása és rugalmasság – ezek a 21. század elvárásai, melyeknek rendszerünk maradéktalanul képes megfelelni.

A hagyomány és innováció sikeres ötvözete, a stabil alapokra helyezhető merész megvalósítások feltétele a szabványok, a globális trendek, az alkalmazható technológiák és kompetenciák naprakész ismerete, a mindenkori könyvtári vezetés támogatásával és a kollegák csapatszellemé által megerősítve.

Végül pedig a Tudóstér már 10 évre visszanyúló fejlesztése a minőségi könyvtári szolgáltatások alap gondolata, a PDCA elvének maradéktalan érvényesülésének is szép példája: a kialakított funkciókat szüntelenül teszteljük, a tudományos kommunikáció folyamatába beépült szolgáltatási elemekről folyamatosan visszajelzéseket kapunk a felhasználói tapasztalatokról, melyeket beépítünk a következő szolgáltatási verzióba.

■ EREDMÉNYESSÉG

A Tudóstér eredményességről, a szolgáltatás népszerűségéről alapvetően két csatornán gyűjtünk információt: a rendszerből elérhető statisztikák fo-

lyamatos figyelésével-értékelésével, valamint használati elégedettség mérésével. A visszajelzések e két módszere további két forrással; a verzióváltás szintű fejlesztésekhez kapcsolódó személyes interjúkkal, használhatósági tesztekkel, továbbá a folyamatos kapcsolattartással, személyes visszajelzésekkel egészül ki, melyek telefonon, e-mailben vagy az online kapcsolati úrlapon érkeznek hozzánk.

Statisztika

A szolgáltatás folyamatos monitorozása, a statisztikai mutatók,⁷ a felhasználói felmérések eredményei alapján elmondható, hogy a portál és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások megfelelnek a fenntartó és az egyetemi polgárok elvárásainak.

Az iDEa Tudóstérben elérhető, egyetemhez kötődő publikációk száma minden évben több ezres nagyságrendben növekszik. 2016 első felében a nyilvánított publikációk száma elérte a 65 360-at, ebből 43 066 tételhez teljes szöveg is elhelyezésre került az egyetemi repozitóriumban, vagyis elmondható, hogy a közlemények 65%-át archiváltuk.

A DEENK, mint országos Open Access koordinátor arra törekszik, hogy a profiloldalokon megjelenő publikációk minél nagyobb számban nyíltan elérhetőek legyenek a kutatói társadalom számára. 2015-től nemcsak a kurrensen feltöltött publikációk, hanem a korábban feltöltött közlemények copyright adatait visszamenőleg ellenőrizzük, így a repozitóriumban tárolt és az iDEa Tudóstér felületén szolgáltatott open access publikációk száma az utóbbi két év alatt megtízszereződött: míg 2014-ben csupán 420, addig 2016 júniusában már 4090 publikáció érhető el korlátozás nélkül mindenki számára.

A portálon jelenleg 2755 profil érhető el, melyek közül 2181 sorolható személyhez, 551 pedig egyetemi egységhez. A Pályázati Irodával partnerségben kialakítottuk a pályázati eredmények szétsugárzását szolgáló profilokat. Jelenleg 23 pályázatokhoz kötődő profilt böngészhetünk a Tudóstérben.

A profilok jelentős része 2012-ben a portál indulásával jött létre, s számuk évről évre folyamatosan növekszik. Az egyetem teljes kutatói létszámát és intézményi struktúráját tekintve a profilok száma közel 90%-os lefedettségét biztosít.

Az iDEa Tudóstér egyik kiemelt szolgáltatása a hitelesített listák készítése. A különböző pályázati kiírásoknak, egyetemi előírásoknak (elsősorban PhD hallgatók fokozatszerzési eljárásához) megfelelően készülő listák száma minden évben meghaladja a háromszázat, vagyis minden nap több igény is érke-

zik a publikációs adatok hitelességének igazolására. A profiloldalon és a portálon indított listaigénylések, a szolgáltatással kapcsolatos kérdések, a tájékoztatók folyamatos kezelésére e-mailben ügyfélkapcsolati rendszert alakítottunk ki, ahol napi 10 órás ügyeletet biztosítunk. A kapcsolattartás ezen módját – ahogy azt a statisztikai adatok is bizonyítják – a felhasználók elfogadták, szívesen használják.

A tudományos publikációk láthatósága, weben való elérhetősége a hivatkozások és a társadalmi hasznosulás szempontjából különösen fontosak. Az iDEa Tudóstér web-statisztikai adatai (látogatottság, fájl-letöltések) összességében azt mutatják, hogy a szolgáltatás beépült az egyetem tudományos kommunikációs folyamatába, és alkalmas arra, hogy hiteles, objektív és összehasonlítható adatokat nyújtson a Debreceni Egyetem publikációs tevékenységéről.

Felmérés

A Debreceni Egyetem oktatói, kutatói körében 2016.03.21 és 2016.04.10. között online, anonim kérdőív felmérést végzett a MIT Primer Munkacsoport és az Innovációs Csoport, az egyetemi Evasys rendszerben.⁸ A kérdőív kitöltésére a Neptun tanulmányi rendszeren keresztül küldtünk ki felhívást. A vizsgálat ideje alatt a kérdőívet összesen 395-en töltötték ki, ami a szolgáltatás elsődleges célcsoportjának, az egyetem kutatói létszámának 20%-a.

Felmérésünk a következő területeken gyűjtött információkat a Tudóstér használatáról:

- A szolgáltatás ismertsége
- Az egyes funkciók értékelése
- Fejlesztési javaslatok
- A Tudóstérhez kapcsolódó szabályozások ismerete, a Tudóstér funkciók beépülése a tudományos kommunikációs munkába.

A felmérésben részt vevők közel kétharmada hallott már az iDEa Tudóstérről, akiknek 20%-a a gyakori vagy nagyon gyakori használók közé tartozik.

A Tudóstér számos funkciója közzismert és használt a használók kisebb-nagyobb csoportjai által. A válaszadók 70%-a adatfeltöltés, több mint 40%-a publikációk keresésére használja elsősorban, s közel 10% a profilokat kari vagy személyes honlapra linkeli be. Kiemelhető pozitívum egy jól érzékelhető felhasználói réteg kialakulása, akik a szolgáltatást már is kollaborációs partner-keresésre használják. Az ő fogékonyaságukra építhetünk majd a közösségépítő funkciók kialakítása, továbbgondolás során. Az „Egyéb” kate-

góriában megadott célok között számos, mindennapi teendőkhöz vagy teljesítendőhöz köthető célt jelöltek meg a válaszadók.

A Tudóstér profil-felületét a használóknak csupán 11%-a nem tartja felhasználóbarátnak. Ebben a kérdésben a válaszadók 30%-a közepesen, viszont a többség (több mint 58%) a jól használható kategóriába sorolta szolgáltatásunkat. Az adatok részletesebb vizsgálata során kitűnik, hogy a gyakori használók véleménye pozitívabb, azaz aki rendszeresen dolgozik a Tudóstérrel, megkedveli és jól használhatónak tartja.

A Tudóstér adatfeltöltő felületének értékelésekor kevésbé egyértelmű a vélemény, ám itt is a felhasználóbarát jelzőt jelölték legtöbbször: 31% a közepes, 14% a nem/kevésbé felhasználóbarát kategóriát választotta. Itt is megfigyelhető a gyakori használók pozitívabb értékelése.

A Tudóstér továbbfejlesztéséhez érkezett javaslatok között a betöltött adatok kinyerési lehetőségének bővítését (xml formátum, exportálási és megosztási funkciók), tudományometriai mérőszámok megjelenítését, valamint a statisztikai adatok letöltési lehetőségét említették legtöbbször. Figyelemre méltó kontraszt az adatfeltöltő űrlap esetében felhozott ellenérvek és a kimeneti lehetőségek bővítésének igénye: a feltöltési felületünk kevésbé népszerű jellege a bekért adatok mennyiségén alapszik (sok és sokféle adatot szükséges megadni), ám a kinyerhető adatok tekintetében magasak az elvárások: rendszerint több és többféle adatot várnak el output oldalon a bemeneti oldalon megadottnál.

„Tudta-e?” kérdéseinkkel a válaszadók tudományos kommunikációs háttérismereteiről igyekeztünk képet alkotni, illetve arra kerestük a választ, hogy ezek az ismeretek mennyire kötődnek össze a Tudóstér funkciókkal, illetve beágyazódnak-e a kutatók munkájába.

Ebben a kérdéskörben megállapítható, hogy az open access fogalmának ismerete általános, ám annak a gyakorlati hasznára, leképeződéseire, a befektetett munka és a várható presztízs-beli megtérülés összefüggéseire kevésbé éreztek még rá kutatóink.

A felmérés kiértékelése alapján a következő fejlesztési fázisban megvalósítandó intézkedések:

- Feltöltő űrlap radikális egyszerűsítése, több könyvtári humán erőforrás biztosítása mellett a munkafolyamatok további racionalizálása,
- Az iDEa Tudóstérben integrált szolgáltatások nevének, az egyes funkciók fogalomkeveredésének kitisztítása (DEA, EBIB, PuLi) hatékony kommunikációval támogatva,
- Kommunikáció erősítése, az elektronikus és személyes csatornák felhasználásával célzott információs blokkok kidolgozása, bekötése a kutatási folyamatokba,
- Tudóstér funkciók erősebb marketingje, a szolgáltatás tudatosítása a kutatók körében,
- Tudóstér linkek elhelyezése központi egyetemi telefonkönyvben,
- Közösségépítő funkciók bővítése, például a kapcsolatok látványos vizualizációjával.

Az eredmények értékeléséhez kapcsolódóan meg kell jegyeznünk, hogy a szervezet szintjén óriási hozadéknak könyvelhetjük el a „Tudóstér csapatszellem” kialakulását és annak kisugárzását a DEENK egészére. Továbbá, ezzel a szolgáltatással jól érzékelhetően megalapoztuk egy újszerű kapcsolat kialakítását a kutatókkal, kutatói közösséggel; a folyamatos kétoldalú kommunikációt, a könyvtár fogalmának kibővülését, egy modern könyvtár-imázs kialakulását.

DUPRESS E-JEGYZETEK

Nyílt hozzáférésű, Creative Commons védelem alatt kiadott egyetemi jegyzetek, több e-könyves formátumban (epub, mobi) és PDF-ben.

<http://www.dupress.hu/?q=ejegyzetek>

Az oktatási folyamat alapját képező tananyagok (könyvek, jegyzetek) előállításának és elérésének korábban kialakult modelljei jórészt létjogosultságukat veszítették a 21. sz. első évtizedére. Az elmúlt időszak rohamos technológia fejlődése jelentős mértékben változtatta meg a felhasználói szokásokat, melyekre a felsőoktatási intézményeknek és könyvtáraiknak adekvát választ kell találniuk.

A felsőoktatás átalakítására kidolgozott kormányzati stratégia egyik fontos célkitűzése éppen ezért a „*kor-szerű információs tartalmak előállítása és a hozzáférés széleskörű biztosítása*” lett.⁹

Ennek megindoklására felhozott érvekkel egyfelől előrevetíti a felsőoktatási könyvtárak jövőbeni fejlődésének irányát, másfelől igazolja az e téren eddig megtett erőfeszítéseink létjogosultságát is.

„A hagyományos tankönyvellátáson túlmenően a felsőoktatási könyvtárak aktívan bekapcsolódnak a digitális tananyagok előállításába, ezek szolgáltatásába. A legtöbb felsőoktatási könyvtár már „tanuló (információs) központként” működik, jóval túllépve tradicionális szerepét.”¹⁰

Az elektronikus dokumentumok elsődleges szerepe a tudományos kommunikáció folyamatában ma már nehezen megkérdőjelezhető, térhódítása az egyetemi oktatás területén is jelentős. Az információpiac globalizálódása, gyors fejlődése és sokszereplőssé válása okán azonban erős a fenyegetettség a helyettesítő termékek szempontjából: az oktatáshoz kötődő tartalmak számos (intézményen kívüli) forrásból könnyen, gyorsan és látszólag korlátlanul érhetőek el. Ehhez járulnak még a különböző illegális csatornák, melyekből ingyen, vagy alacsony költségáfordítással lehet hozzájutni a bizonytalan tartalmú és minőségű irodalomhoz.

Az egyetemi oktatás egyik fontos kihívása olyan megfelelő minőségű és viszonylag alacsony költségű szakirodalom biztosítása, mely formátumában és funkcióiban igazodik 21. századi a hallgatóság által támasztott igényekhez.

Ráadásul a technológiai fejlődés lehetőségeinek fényében az egyetemi kurzusok tananyagainak papír alapú megjelentetése, költséghatékonyság szempontjából is egyre kevésbé mutatkozik kifizetődőnek. A tudományos trendeket követő egyetemi tananyag viszonylag gyakori változtatást igényel, amihez a nyomtatott forma nem elég rugalmas, valamint a láthatóság és a disszemináció tekintetében is korlátozottabb a lehetőségeket nyújt. Az elektronikus dokumentumokban ezzel szemben a változások rövid időn belüli érvényesíthetők, a tartalom frissíthető, javítha-

tó, míg az internet és a mobiltechnológia rohamos fejlődése szinte azonnali, a korábbinál szélesebb körű elérhetőséget biztosít.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy napjainkban mind a folyóirat-, mind a könyvkiadás területén megjelentek a tudományos publikáláson élősködő predátorok és paraziták. Visszaszorításukra jó megoldás, ha gyökerénél (az egyetemi oktatásban, képzésben és kutatásban) tereljük rendezett mederbe a publikálási folyamatot: egyrésztől különböző szintű kurzusokon, az egyetemi médiában, rendezvényeken bevezetjük az egyetemi polgárokat a tudományos kutatás módszertanába. Másrésztől szabályozott publikálási lehetőséget nyújtunk kiadóként is.

■ A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA

A DEENK részlegeként működő *Debreceni Egyetemi Kiadó (DUPress)* 2014-ben kezdte meg elektronikus dokumentumok kiadását. Az ehhez kapcsolódó fejlesztés a DE Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar (MÉK) megkeresésére indult a 2014/15. tanév első szemeszterében.

A Kar elsősorban költséghatékonysági szempontokat szem előtt tartva határozott úgy, hogy új jegyzeteit a jövőben már nem hagyományos formában kívánja megjelentetni. A nyomtatott tankönyvek kevésbé praktikus jellege mellett a viszonylag nagyszámú felesleg is döntő tényezőként játszott szerepet: a legyártott jegyzetek jelentős része ugyanis raktáron maradt, mert a hallgatók vásárlás helyett egyéb – a szerzői jogi aggályokat figyelmen kívül hagyó – módját választották a tananyaghoz való hozzájutásnak (ezek közül a fénymásolás és a különböző tartalom-megosztó oldalakról való letöltés a legjellemzőbb).

A Kar és a Kiadó által elindított inkubátor kísérlet elsődleges célja tehát a hallgatók számára széles körben hozzáférhető, költséghatékony, ingyenes és legális elektronikus-jegyzet előállítási modell kidolgozása volt.

A fejlesztés révén egy új, komplex szolgáltatási környezet alakult ki, mely sikeresen ötvözte kiadói tevékenységet a hagyományos könyvtári funkciókkal, a tartalom-disszemináció modern formáival és a 21. századi infokommunikációs ipar elvárásaival.

Mostanáig (2016. július) 12 különböző ún. *e-jegyzet* jelent meg a Kiadó gondozásában. A kiadványok teljesen szabad felhasználású szoftverekkel és betűcsaládokkal készülnek, nyílt hozzáférésű, Creative Commons (CC-BY-NC-ND-4.0) licenc alatt.

A DUPress az open access arany útját követve, a végfelhasználók (hallgatók) számára teljesen ingyen teszi elérhetővé a tananyagokat.

A Kiadó honlapján az e-jegyzetek külön menüpont alatt böngészhetők, s a bibliográfiai adatokhoz csatolt borítóképek révén könnyen azonosíthatók. Az elérhető elektronikus formátumokat (pdf, epub és mobi) közismert ikonok mutatják, rájuk kattintva a könyvek letöltődnek. A formátumok ezen változatosága révén a tananyagok többféle eszközzel, e-könyv olvasókkal, tabletekkel vagy akár okostelefonnal is használhatók.

A nyomtatott könyvek kedvelői számára lehetőség van az e-jegyzetek igény szerinti nyomtatására (Print on Demand – PoD) is, amit jól látható link jelez. A megnyíló megrendelő űrlap számos opció beállítására ad lehetőséget.

Az új formátumú dokumentumok szolgáltatása több szálon kapcsolódik a több könyvtári és egyetemi rendszerhez. A metaadat-szerkezetnek köszönhetően a dokumentum-rekordok a DEENK katalógusában is megjelennek és összekapcsolódnak papír alapú párjukkal. A könyvek így a könyvtári katalógusból is közvetlenül elérhetővé válnak. Az elektronikus fájlok a Debreceni Egyetem elektronikus Archívumában (DEA) tárolódnak, így biztosítva azok hosszútávú megőrzését, míg az archívum kereső- és aggregátor-kapcsolódásai a széles körű láthatóságot teszik lehetővé.

Az e-jegyzetek köré átfogó támogatási szolgáltatást is kialakítottunk. A DUPress honlapján számos információt és hasznos tudnivalót találhatók, melyek segítenek eligazodni az e-könyves formátumok és szoftverek világában. Emellett a DEENK munkatársaival közösen egyedileg szervezett konzultációkat is tartunk hallgatóknak és oktatóknak egyaránt, elősegítendő az új technológia jobb megismerését.

■ ERŐFORRÁSOK

Az e-jegyzetek kiadásához szilárd háttérrel biztosítanak a magyar felsőoktatás jövőbeni irányvonalát kijelölő elképzelések és a Debreceni Egyetem határozott elköteleződése a nyílt hozzáférés (open access) mellett, amit a 2015-ben elfogadott „Szerzői jogi szabályzat és publikációs irányelvek” című dokumentumban erősített meg:

„Az Egyetemen született kutatási eredmények széles körű társadalmi és gazdasági hasznosulása érdekében a Debreceni Egyetem elkötelezett a Tudományos művek nyílt hozzáférésű terjesztése iránt. Az Európa Tanács, az Európai Kutatási Tanács, valamint hazai és külföldi kutatásfinanszí-

rozó szervezetek ajánlásait és rendelkezéseit követve, továbbá a Berliini nyilatkozatban foglaltak alapján a Szerzőknek törekedniük kell arra, hogy a Tudományos műveket a nyílt hozzáférés elveivel összhangban publikálják, a jelen Szabályzatban foglaltak szerint.”¹¹

A DEENK, a DUPress fenntartójaként stratégiai célkitűzéseiben kiemelt szerepet szán az egyetemi tudásvagyon megőrzése és terjesztése támogatásának, az open access minél szélesebb körű biztosításának és a könyvtár oktatástámogató funkciói kiterjesztésének. Mindezek pedig megfelelő alapot jelentenek az e-jegyzetek további fejlesztésére.

Az elektronikus dokumentumok előállításának azonban mind infrastrukturális, mind munkaszervezés szempontjából speciális feltételei vannak, melyeknek egy részét a fejlesztés során kellett megteremteni, kialakítani.

A számítástechnikai hardver-környezetet a könyvtár és a Kiadó már meglévő eszközei nyújtották, e tekintetben speciális igények nem merültek fel, beruházási kényszer nem jelentkezett.

A fejlesztéshez szükséges szoftverek azonban hiányoztak az addig használt alkalmazások köréből, ezért a projekt a alkalmas szoftver felkutatásával indult. A legfontosabb szempont e tekintetben a költségek minimalizálása volt: olyan szerkesztő-programot kerestünk, mely ingyenes, viszonylag kevés tárhely-igénye van, az általa használt betűcsaládok is ingyenesen hozzáférhetők és alkalmas több e-könyv formátum kezelésére.

A tesztelési időszak eredményeként egy speciális szoftverkörnyezet alakult ki. A szerkesztés legnagyobb része a *Sigil*¹² nevű programmal történik, de számos más alkalmazást is használunk annak érdekében, hogy a lehető legszélesebb felhasználási variációknak megfelelő e-könyveket hozzunk létre.

A szoftverek kiválasztása és telepítése után a Kiadó munkatársainak betanításával párhuzamosan megkezdődött az új tevékenységekhez tartozó munkafolyamatok kialakítása is. A feladat újszerűsége, valamint a benne résztvevők fizikai távolsága is megkívánta egy olyan dokumentáció létrejöttét, mely pontos útmutatóként szolgál.

A megszülető kézikönyv¹³ részletesen leírja többek között a dokumentum-szerkesztés lépéseit, ismerteti a használt szoftvereket, rögzíti a dokumentumok formai kialakításának követelményeit és ajánlott irodalommal segíti a további fejlesztéseket. Az elektronikus formátumú kézikönyv tartalma a felhasználói igények változása és a technológia fejlődéssel való

lépéstartás érdekében folyamatosan frissül, jelenleg a 4.0 verzióán tart.

A jegyzetek optimalizálása megkövetelte a felhasználók által használt eszközök és alkalmazások alapos megismerését is. A könyvtár korábbi pályázatokból beszerzett e-könyv olvasói (Kindle paperwhite) és tabletjei mellett a munkatársak saját okostelefonjain történtek a tesztek. Ez utóbbi azért fontos, mert így „modellezhattuk” a teljesen átlagos mindennapi felhasználást és annak eszközeit.

Az e-könyv olvasásra szánt legnépszerűbb alkalmazások széles körének vizsgálata is megtörtént több operációs rendszer vonatkozásában: tesztet végeztük iOS, Android és Windows rendszereken. E tekintetben a lehetőségek igen bőségesek, hiszen az alkalmazásokban számos ingyenes és egyre komplexebb tudású minőségi applikáció áll az okoseszközöket használók rendelkezésére. Az e-jegyzetek végfelhasználói elérésének tehát a jövőben bővülő lehetőségekkel számolhatunk.

Mindenképpen kiemelendő az a szolgáltatáshoz kapcsolódó „absztrakt” erőforrás, mely minőségében új partnerkapcsolatainkból táplálkozva segíti hasonló fejlesztések és célkitűzések további megvalósítását.

■ INNOVÁCIÓ

Az e-jegyzetek előállítás, a dokumentumok terjesztési modellje, a körük kialakított szolgáltatások innovatív jellege számos vonatkozásban megragadható.

Az e-könyvek használata jól ismert előnyöket hordoz, mely a DUPress e-jegyzetek esetében is messzemenően érvényesülnek.

- Elérhetőségük térben és időben nem korlátozott,
- Hordozható, kis helyigényű,
- Terjesztés és felhasználás szempontjából költség-hatékony megoldást jelent,
- A tartalom könnyen kereshető,
- Könnyen módosítható, aktualizálható,

Fenti tulajdonságainak köszönhetően az e-jegyzetek kulcsszerepet játszanak a tanítási-tanulási folyamat hatékonyságának növelésében, hiszen a hallgatók könnyebben és szélesebb körben juthatnak hozzá a mindig aktuális tartalomhoz. Az e-dokumentumokkal a tananyag feldolgozása is könnyebb, hiszen az információk pontosan és jól kereshetők benne, a tartalmi kapcsolatok, hivatkozások (linkek) segítségével tágabb körben dolgozható fel az ismeretanyag.

Különösen fontos szempont az is, hogy a kialakított

modell az egyetemi jegyzetkiadás kontrollált, transzparens és aktuális módját alakította ki. A rendszer és kapcsolatai biztosítják, hogy a jegyzetigények felmérése minden korábbinál pontosabb és relevánsabb legyen, a felesleg képződése a minimális szintre szoruljon.

A jegyzetek DEA-ban történő archválása a keresőalkalmazások számára is láthatóbbá teszi a tartalmukat, míg a szabad hozzáférhetőség biztosítja, hogy a bennük foglalt ismeretek a többi kar és más felsőoktatási intézmények tananyagaiba is beépülhessenek. Ez pedig az egyetemi tudáshasznosulás olyan lehetőségét teremti meg, mely unikálisnak számít az Debreceni Egyetemen. Az e-jegyzetek révén az egyetemi kutatók nem csupán tudományos, de oktatói tevékenységének eredményei is széles körben válnak láthatóvá, elérhetővé.

Az e-jegyzetek köré kialakított szolgáltatási és felhasználói támogatási rendszer biztosítja a megrendelők és felhasználók számára a folyamatos kapcsolattartási lehetőségeket. A kiadó honlapján található információk pedig segítenek eligazodni a használt technológiában (tippek trükkök).

Az e-jegyzetek terjesztése a könyvtári szolgáltatásokban is előremutató változásokat mozdított elő. Már két kart kiszolgáló könyvtárunkban van lehetőség Kindle e-könyvolvasók kölcsönzésére, melyeket a DUPress e-jegyzeteivel is „felszereltünk”, ezzel is segítve, hogy minél többen ismerhessék meg az ilyen típusú eszközök használatában rejlő lehetőségeket.

A fejlesztés potenciális előnyei között említendő még, hogy több jövőbeni intézményi fejlesztésbe is jól integrálható. A hallgatói információellátásnak várhatóan olyan komplex rendszerei épülnek ki a jövőben, melynek egyik meghatározó területe a különböző tananyagokhoz való hozzáférés biztosítása lesz. A DUPress által kialakított modell révén a DEENK felkészülten nézhet szembe az ezzel kapcsolatos kihívásokkal.

A fejlesztés innovatív jellegét meggyőzően támasztja alá az a tény, hogy kidolgozása éppen az élelmiszeripar területéhez kapcsolódva kezdődött meg. Azon a területen, melyben az ország egyik legjelentősebb klasztere (Pharmapolis Innovatív Élelmiszeripari Klaszter) jött létre, s melynek éppen a Debreceni Egyetem az egyik legfontosabb tagja.

■ EREDMÉNYESSÉG

Az e-jegyzetek szolgáltatása viszonylag újkeletű. A kezdeti tesztidőszakot követően az 2015. év volt az

első, amikor alkalom nyílt egy teljes egyetemi tanév tapasztalatainak megismerésére. Nemsokára azonban hosszabb időtávban és szélesebb körben vizsgálhatjuk majd a szolgáltatás eredményességre vonatkozó adatokat, hiszen a közeljövőben már 5 kar hallgatói használnak majd DUPress e-jegyzeteket. A 2016/2017-es tanévre, minden eddigi e-jegyzet fenntartása mellett 16 új jegyzet elkészítésére érkezett igény, ami bizakodásra ad okot a szolgáltatás jövőjét illetően.

Statisztika

Az e-jegyzetek eredményességének megismerésekor elsősorban a letöltési statisztikák adataira támaszkodhatunk.¹⁴ Az adatok elemzését három időszakban vizsgáltuk: 2014 utolsó negyedéve, 2015 és a 2016-os év első fele. Az elemzésekből a dokumentumok teljes kihasználására vonatkozó jellemzők és az egyes dokumentum-formák preferenciáinak irányai egyaránt kirajzolódnak.

A vizsgált adatok alapján jól látszik, hogy már a szolgáltatás kialakításának idején is magas számú letöltés történt, ami a következő évben tovább emelkedett. 2016 első felében már több, mint az előző év hasonló időszakára vetített érték, s ha a tendencia nem változik, az év végére megint jelentős emelkedéssel számolhatunk.

A letöltések közül minden vizsgált időszakban a PDF formátum emelkedik ki jelentősen. Az adatokat részletesen megvizsgálva azonban kitűnik, hogy az elektronikus formátumok letöltési aránya fokozatosan nő, miközben a PDF-letöltések csökkenő tendenciát mutatnak: 2016-ban 4%-kal (14%-ra) emelkedett a mobi és epub letöltések száma.

Még részletesebben vizsgálva az is látható, hogy az egyik dokumentum esetében a tendencia megfordult. Az „Agrárinformációs rendszerek” c. könyvet 2015-ben még 86%-ban PDF-ben töltötték le, míg 2016-ban a 202 letöltésből már csak 89 (44%) esetben választották ezt a formátumot. A „Bevezetés az immunológiába” c. jegyzet esetében pedig mindkét évben az e-könyv olvasókra optimalizált verzió volt a népszerűbb, azok közül is az epub-letöltések aránya döntő.

Az eltelt szemeszterek adataiból talán korai lenne még messzemenő következtetéseket levonni, de viszonylagos biztonsággal állítható, hogy a felhasználók fokozatosan felfedezik az e-jegyzetek nyújtotta előnyök teljes spektrumát: továbbra is domináns az ingyenesen elérhető, könnyen nyomtatható PDF, viszont lassan de biztosan emelkedik a klasszikus

e-könyv formátumok (mobi, epub) nyújtotta további funkciókra vonatkozó igény. A jövőben az oktatókkal való szorosabb együttműködés, a terjesztési modell finomítása, valamint az oktatás/betanítás és a támogató rendszer kiterjesztésével ez az arány tovább növelhető.

Felmérés

2016. márc. 9-27. között, az E-könyv Olvasás Hetéhez kapcsolódva felmérést végeztünk a felhasználók e-dokumentum használati szokásainak feltérképezésére.¹⁵ A DEENK MIT Innovációs csoport és a MIT Primer csoport közös munkájaként az online, anonim, önkitöltés kérdőíves felmérést az egyetem 14 karának hallgatói körében folytattuk le. A kérdőív kitöltésére a hallgatók könyvtári hírlevélben és a Neptun Tanulmányi Rendszeren keresztül kaptak felhívást, 1-1 alkalommal.

Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, milyen előnyeit-hátrányait látják az elektronikus anyagoknak, mi motiválja őket ezek használatára, mennyire tartják az e-olvasást hatékonynak, ill. milyen eszközöket használnak az ilyen típusú dokumentumokhoz.

A kérdőíveket összesen 497-en töltötték ki, ami elfogadható mennyiségű adatot nyújt az elemzéshez. Ebből kiderült, hogy a hallgatók 96%-a használ elektronikus dokumentumot tanulmányaihoz. Szöveges indoklásaikban jellemzően a következő okokat említették:

- Rendszerint elektronikus formában (általában PPT fájlként) kapják meg a tananyagot (a válaszadók 30%-a),
- Könnyen hozzáférhető számukra (25%),
- Szeretik kiegészíteni ismereteiket elektronikus forrásból is (17%),
- Olcsónak tartják (15%),
- Gyakran ingyen is hozzá tudnak jutni (14%).

Látható, hogy az e-formátumok preferenciái elsősorban a fizikai formátum adta előnyökhöz kapcsolódva alakulnak. Karok szerinti bontásnál láthatóvá válik azonban, hogy kép némileg árnyaltabb: az elektronikus dokumentumokat az Informatikai Kar és a Természettudományi és Technológiai Kar hallgatói, míg a papír alapút a Bölcsészettudományi Kar és a Műszaki Kar hallgatói részesítik előnyben. Az indoklások alapján valószínű az is, hogy az e-formátumokat gyakrabban használó hallgatók oktatói is előszeretettel osztják meg az órai anyagot valamilyen elektronikus fájlban.

Vizsgáltunkat folytatva az is kiderült, hogy a hallgatók a tankönyvek, jegyzetek használatát részesítik előnyben (74,25%), ami erős érv az e-jegyzetekkel kapcsolatos további fejlesztések mellett. Szakirodalmat ezzel szemben a megkérdezettek több mint a fele (58,75%), míg szépirodalmat kevesebb, mint 30% szeret ilyen formában olvasni.

A felmérés adatai alapján úgy látjuk, hogy a DUPress e-jegyzeteknek helye van az egyetemi oktatásban, valamint az egyetemi-könyvtári publikálási szolgáltatásban. A jövőben több hasonló célú felmérést tervezünk végezni, melynek eredményeit a felhasználói szokások jellegzetességeivel összevetve, viszonylag jól kirajzolhatók ennek a jelenleg még kezdeti fázisban lévő szolgáltatásnak a jövőbeni irányai.

MÉTISZ

Egyedi, a tudományos, open access folyóiratok online szerkesztésére és publikálására alkalmas szoftver, melynek célja a tanszékek, tudományos társaságok által kiadott folyóiratok láthatóságának és indexeltségének növelése.

<http://www.dupress.hu/?q=metisz>

A 21. század tudományos kommunikációja elsődlegesen az online térben zajlik, s az itteni láthatóság döntő fontosságú a tudományos eredmények disszeminációja szempontjából. E felismerést követve a tudományos folyóirat-kiadók az elmúlt bő két évtizedben fokozatosan áttértek az elektronikus platformra – nem egy esetben végleg megszüntetve a korábbi nyomtatott verziót – és az online elérés minél szélesebb körét igyekeznek biztosítani kiadványaik számára.

A Budapest Open Access Initiative (BOAI) 2002-ben hivatalosan is megfogalmazza a folyóiratok elektronikus formátumra való áttérésének fontosságát, amit az elérés nyílt (open access) formájának kialakításával kapcsol össze.

“Scholars need the means to launch a new generation of journals committed to open access, and to help existing journals that elect to make the transition to open access...”¹⁶

Az elektronikus folyóiratok számos előnyös tulajdonsággal bírnak (gyorsabb megjelenés, utólagos korrekció lehetősége, kereshető full text stb.), és a terjesztés, ill. széleskörű elérés biztosítása tekintetében is kevesebb korlátba ütköznek, mint a nyomtatott lapok. Emiatt általában költséghatékonyabb megoldásként tartjuk számon az online lapok indítását – mindazonáltal ennek anyagi vonzatai is tetemesek lehetnek.

Tenopir és King eredményei az mutatják, hogy az elektronikus eléréssel ugyan bizonyos költségektől mentesülnek a kiadók (nyomtatás terjesztés) de a kiegészítő tevékenységek (szövegfeltöltés, online szerkesztés, szoftverek és azokat használó szakemberek, technológiai háttér stb.) szignifikáns költségként jelennek meg.¹⁷ További kapcsolódó kimutatták, hogy a nyomtatott platformról való átállás viszonylag költséges és kockázatos lépés¹⁸, ami egy kisebb folyóirat esetében nem mindig vállalható teher, főleg ha összekapcsolódik az open access elérés biztosításával is.

A 2002-ben elindult Open Journal Systems (OJS) kialakított modellje a fenti problémára keres megoldást. Az OJS olyan platform, melyben összekapcsolódik a folyóiratszerkesztés összes lépése a kéziratól egészen a terjesztésig, miközben a rá fordított összeg is jól kezelhető marad.¹⁹

Az OJS-hez hasonló rendszerek releváns megoldást kínálnak az online tudományos kommunikációs térben való megjelenésre és láthatóságra viszonylag korlátozott erőforrásokkal rendelkező kutatói csoportok, tudományterületek számára.

■ A SZOLGÁLTATÁS BEMUTATÁSA

A DEENK és a Debreceni Egyetemi Kiadó (DUPress) által kifejlesztett Métisz egy OJS alapokon nyugvó szoftver, mely elsősorban az egyetemi kutatóközön-ség igényeinek figyelembevételével született meg. Átfogó, pontosan dokumentált, magyar nyelvű, teljes szolgáltatási környezetet kínál tudományos, open access folyóiratok önálló szerkesztésére és online publikálására.

A Métisz révén a kisebb példányszámú, helyi illetőségű tudományos publikációk számára is lehetőség nyílik a rendszeres online megjelenésre és a széleskörű tudományos kommunikációba való bekapcsolódására.

A keretrendszer alkalmas a folyóiratok kurrens számainak a nyomtatott verzióval párhuzamos vagy attól független publikálására, az archív számok megjelenítésére, valamint a teljes szerkesztési-publikálási folyamat kezelésére.

Többnyelvű online megjelenési felületet kínál, mely az állandó URL-cím révén bárholnan elérhető. Az átlátható struktúrájú weboldalon a folyóirat adatai mellett külön megtekinthetők az aktuális és archív példányok, valamint a már elkészült, de még meg nem jelentetett cikkek is.

Az egyes számokban lévő cikkek szerzői és címe mellett az absztraktok megjelenítésére is van lehetőség, ismétcsak több nyelven. Az egyes tételek címére kattintva olvasható a publikáció, ami PDF formátumban közvetlenül le is tölthető. Igény szerint egy-egy lap-szám teljes tartalma egyben is letölthető, vagy Print on Demand (PoD) szolgáltatás keretei között nyomtatásban megvásárolható.

A dokumentumokra való hivatkozást könnyítendő a cikkek többféle hivatkozási formája is elérhető: Métisz, PDF és HTML hivatkozások állnak rendelkezésre.

A Métisz szerkesztői oldalon is hasznos funkciókat kínál, jól felépített szerkezetben. A teljes szerkesztőségi szerepkör modellezhető, így egymástól nagy távolságra lévő kutatók is könnyen egy keretrendszerben végezhetik feladataikat. A jogosultságkezelés személyi alapon működik - ez azt jelenti, hogy egy személynek egyedi jogokat lehet definiálni. A rendszer különböző jogosultsági szintek kezelésére alkalmas, a felhasználókhöz társíthatunk bővebb vagy szűkebb jogköröket.

Ezek:

- Cikkek feltöltése,
- Megtekintés és bírálatra küldés,

- Tördelés, HTML szerkesztés,
- Online megjelentetés.

Egy-egy felhasználó csak a számára elérhető funkciót használhatja, amivel biztosítható a rendszerben zajló munkafolyamatok átláthatósága és biztonsága.

A szerkesztési folyamatban megjelenő funkciók és lehetőségek:

- A kéziratokat és az adatokat a szerzők tölthetik fel,
- Minden műveletről e-mail értesítés érkezik,
- Az elbírálási folyamat gyors, egyszerű és jól követhető,
- A cikkhez fűződő szerkesztői megjegyzések online tárolódnak,
- A HTML verzió könnyen és egyszerűen szerkeszthető,
- Teljes átjárás a DEA archívumába.

A Métiszhez átfogó támogató-szolgáltatás épült ki. A felület üzembeállításakor térítésmentesen felhasználóképzést tartunk, melynek során megismertetjük a rendszer főbb részeit és teszt-feltöltéseken gyakoroljuk a különböző műveleteket.

2014-ben minden Métisz-lapnak egységes arculati elemekből építkező felhasználói felületet alakítottunk ki, amit a lapok egyedi arculatának és borítójának megtervezésével is kiegészítünk, ha igény mutatkozik.

A cikkek szerkesztését egy könnyen használható kezelőfelületen a felhasználók maguk végezhetik, de ha szükséges, a Kiadó munkatársai elvégzik a tördelőszerkesztést, a HTML és PDF formátumú cikkek előállítását.

A Métiszben szerkesztett folyóiratok elérhetősége gyakorlatilag korlátlan. Az open access elveknek megfelelő hozzáférés és az online tárhely biztosítja, hogy bárhol, bármikor megnyitható legyen. A tartalom a DEA-ban archiválódik, melynek révén számos hazai és nemzetközi rendszerhez is csatlakozik. A megjelent számokon felül a készülőben lévő tartalom is elérhető, már megjelenés előtt hivatkozható.

Jelenleg (2016 július) 7 folyóirat jelenik meg a keretrendszerben:

- Gerundium,
- Studia Litteraria,
- Hungarian Educational Research Journal- HERJ,
- Recent Innovations in Mechatronics- RiIM,

- Párbeszéd,
- Pro Futuro,
- Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények.

Napjainkra a Métisz az egyetemi tehetséggondozásnak is fontos felülete lett. A Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Program (DETEP) pályamunkáinak, valamint az orvosi karok (DE Általános Orvostudományi Kar, Egészségügyi Kar, Fogorvostudományi Kar és Népegészségügyi Kar) TDK dolgozatainak teljes bírálati folyamata e rendszeren keresztül zajlik.

■ ERŐFORRÁSOK

A Métisz fejlesztése a *Nemzetközi konferenciaszervezés és elektronikus kiadványfejlesztés a Debreceni Egyetemen új tudományos eredményeink disszeminációja érdekében TÁMOP-4.2.3-08/1-2009-0017* elnevezésű pályázat keretében kezdődött 2009-ben. A tesztelési időszakot követően a kész rendszert 2010. februárjában mutattuk be az első folyóirattal, a Gerundiummal.

Az önálló rendszer kifejlesztésének legfontosabb indoka az OJS használati és strukturális hiányosságai-
ban keresendő. A lehetőségek vizsgálata és a fejlesztési irány alapjainak meghatározása a könyvtár egyik munkatársának diplomadolgozatához kapcsolódó kutatás keretei között zajlott²⁰. Az így megszülető kutatási eredmények nagymértékben határozták meg a Métisz gyakorlatban megvalósuló fejlesztését, aminek kivitelezése az említett munkatásunk feladatköre lett.

A 2014-es évben alapos verziófrissítés történt, amit a Métisz által nyújtott szolgáltatások további fejlesztése, ill. az addig felmerült technikai-használati igények indokoltak. Ez a frissítés egyaránt érintette a Métisz alapját képező szoftvert és a felhasználói felületet. Mindkét tevékenység saját erőforrásból, a könyvtár munkatársainak munkája révén valósult meg.

A keretrendszer fenntartásáért és szolgáltatásáért a Kiadó 2014-től platformdíjat határoz meg, melynek összege 5000 Ft/hó. Az alapszolgáltatáson felül ugyancsak egyedi árazást kér a szövegtördelésért, a dizájn kialakításáért, valamint a klasszikus kiadói szolgáltatásokért (pl. szövegkorrektúra)

Az Métisz pontosan illeszkedik abba Debreceni Egyetem által kijelölt stratégiai útvonalba, mely a tudományos eredmények terjesztésének nyílt és korszerű módjainak kidolgozását, ill. adaptálását alapkövetelményként fogalmazza meg. Az egyetem szenátusa

által elfogadott „Debreceni Egyetem Kiadói Szabályzat”²¹ c. dokumentuma éppen ezért pontosan lefekteti a DUPress elektronikus folyóiratok kiadására vonatkozó jogosítványait és minőségi követelményeit, meghatározva mintegy a jövőbeni fejlődés irányát is.

A Métisz révén kialakuló partner-viszonyok már most is jelentős alapját jelenti az intézményen kívüli kapcsolatok további fejlesztésének, s ezek révén a szolgáltatás szélesebb körű terjesztésének.

■ INNOVÁCIÓ

A Métisz nem csupán céljában, de jellegében is egyedülálló szolgáltatás, nem csak a Debreceni Egyetemen de a magyar felsőoktatás területén sem találunk hasonló kezdeményezést. Az egyetemi kutatások széleskörű megismerésének egyedülálló lehetősége rejlik benne. A kutatók viszonylag alacsony költségáfordítással, magas színvonalú technikai támogatás révén, átlagos digitális kompetenciák birtokában szerkeszthetnek modern, online folyóiratot.

A Métisz sikeresen valósítja meg a nyomtatott folyóiratok BOAI-ban is előrevetített online transzformációját: agy múltú *Studia Litteraria* folyóirat online megjelenése a Métisz révén valósulhatott meg 2011-ben.

A keretrendszer adta lehetőségek nyitottak utat a Párbeszéd c. lap megjelenésének, ami jelenleg a szociális munka egyetlen magyarországi szakfolyóirata, s egyedülálló lehetőséget jelent e tudományterület körül zajló diskurzus kialakulásában.

A HERJ hasonló szerepet tölt be a neveléstudományok területé. Szerkesztősége gondosan ügyel arra is, hogy lehetőséget adjon a doktoranduszok számára a tudományos folyóirat-szerkesztés alapjaival való megismerkedésre. A lap ezenfelül a neveléstudományokhoz ezer szállal kötődő civil szférán keresztül a felsőoktatás harmadik missziójának érvényesülését is hatékonyan segíti. Ugyanezt a célt a Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények is jelentős mértékben teljesíti be az ipari szféra felé kialakuló erős kapcsolatai révén.

Az Rlim körül kialakuló tudományos műhelyek pedig a kelet-kelet európai térség tekintetében jelentenek egyedülálló publikációs lehetőséget, miután ez a folyóirat az *Electrical Engineering and Mechatronics International Conference* lektorált előadás-kivonatainak a megjelenési helye.

A tudományos értékmérésben továbbra is a papír alapú citációt előnyben részesítő tudományágak folyóiratainak (*Pro futuro*, *Studia litteraria*) webes diszeminációját ugyancsak nagy mértékben segíti elő

az open access online felület.

A könyvtár kutatástámogatási rendszerének fontos eleme az egyetemi tudományos folyóiratok támogatása (indexelő szolgáltatások, DOI stb.) aminek egyik fontos pillére a folyóirat-kiadási keretrendszer.

A folyóirataink szerkesztőségi tagjaival szorosabb nexusa lett mind a Kiadónak, mind a könyvtárnak. A közös kiadási munkálatok eredményeképpen a DEENK más szolgáltatásaiban is magasabb szintű együttműködések születtek.

A folyóiratok tipográfiai megjelenése mellett módszertani tanácsokkal is segítjük a folyóiratokat, ill. közreműködünk a tartalom különböző adatbázisokban való indexelési folyamatának gyorsításában is.

Az általunk kiadott folyóiratok számának emelkedésével pedig láthatóan megindultak az interdiszciplináris együttműködések is szerkesztőségek között.

■ EREDMÉNYESSÉG

A Métisz kihasználtságára vonatkozó adatok meghatározó része a rendszerből kinyert statisztikai adatokon nyugszik.²²

Az e felületen publikáló szerzők száma a 2014-es 96-ről mostanra (2016 július) 220-ra nőtt, ami mutatja, hogy egy-egy tudományterület képviselői a tudományos kommunikáció releváns platformjaként tekintenek a rendszerre.

2014-től a DEEP keretében születő dolgozatok is bekerülnek Métiszbe. Az tehetséggondozó programban játszott szerepének jelentőségét jól mutatja az e keretben bekerült szerzők magas száma, ami erős növekvő tendenciát mutat, hiszen a 2016 első felében mért szám csaknem eléri a teljes 2015. évi mennyiséget.

ekintve, hogy a bekerült dolgozatok és a folyóiratokban publikált cikkek között a rendszer technikailag nem tesz különbséget, ezt az adatot is egymástól szeparálva érdemes vizsgálni. A folyóiratcikkek számának növekedése ismét csak határozott tendenciaként rajzolódik ki, amit a szerzők számával összevetve látszik, hogy jellemzően többszerzős publikációkról van szó.

A folyóiratok számának első látásra hektikusnak tűnő változása az új és az időközben megszűnő lapok eredőjeként értelmezendő. A jelenleg érvényes adatot vizsgálva kijelenthető, hogy a Métiszben egyre stabilabban maradnak meg az egy-egy tudományterületen hiánypótlónak számító, viszonylag széleskörű szerkesztőgárdát maguk mögött tudható orgánusok.

Felmérés

A Métisz szolgáltatásával kapcsolatban, annak felhasználói körében 2016.05.23 és 2016.05.31. között online, anonim önkitöltés kérdőíves felmérést végtünk a DEENK MIT Innovációs csoport a MIT Primer csoport közreműködésével.²³ A kérdőív kitöltésére a Neptun Tanulmányi Rendszeren keresztül küldtünk felhívást 1 alkalommal.

A DEENK Métisz szolgáltatása kimondottan támogató háttérszolgáltatás, ami azt jelenti, hogy a felhasználók számára nemis feltétlenül beazonosítható önálló platformként.

A szolgáltatás speciális jellegéből adódóan elsősorban a szerkesztői jogostványokkal rendelkezők ismerik és értékelik a Métisz szerteágazó funkcióit.

A tehetséggondozó műhelyek karonkénti hallgatói összlétszámhoz képest viszonylag kevés hallgatót támogatnak, akik azonban a szolgáltatásunknak köszönhetően képesek némi fogalmat alkotni a tudományos életbeli publikálás technikai részleteivel kapcsolatban.

E körülményeknek köszönhető elsősorban, hogy a kérdőíveket meglehetősen alacsony számban töltötték ki. A íveket visszaküldő 74 felhasználóból is mindössze 16 válaszolta első kérdésünkre azt, hogy ismeri és használja ezt a szolgáltatásunkat. A kevés

érdemi válaszadóra való tekintettel ezért az értékeléskor azokra a válaszokra koncentráltunk, amelyeknél személyes tapasztalataikat osztják meg velünk a felhasználók.

Általánosan levonható következtetés, hogy a Métisz keretrendszer elfogadhatónak ítélték minőségében és működésében egyaránt.

A szolgáltatás egészéről alkotott kép azonban némileg jobb, mint annak egyes elemeiről szerzett tapasztalat. A felhasználók üdvözlik és jó kezdeményezésnek tartják a Métiszt. A válaszadók kiemelik a szolgáltatás innovatív jellegét: a papírmentességet, a technológia használatából fakadó gyorsaságot, a pályamunkák egy helyen való gyűjtésének, tárolásának előnyeit és az online megjelenésből fakadó távoli elérhetőséget és láthatóságot. Mondhatjuk, hogy fejlesztésünk elérte a célját, hiszen a használók értik és pozitívan értékelik, amiről szól.

A válaszadóknak lehetőségük volt az előnyök és hátrányok mellett a szolgáltatáshoz kapcsolódó fejlesztési javaslatokat is megfogalmazni. Ezeknél a felhasználói élmény javítására vonatkozó javaslatokat és bizonyos funkcionális fejlesztések szükségességét emelték ki. A javaslatok, a statisztikák és a SWOT elemzés eredményei határozott vonalakkal rajzolják meg a rövid és hosszú távú fejlesztéseink irányát.

IRODALOM

1. Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. Stratégiai terv 2016-2020. (DEENK, 2016).
<http://hdl.handle.net/2437/229545>
2. Fokozatváltás a felsőoktatásban. *A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*.
<http://bit.ly/1JioQ6O>
3. Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. Stratégiai terv 2010-2014.
<http://bit.ly/2albmvh>
4. Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. Stratégiai terv 2016-2020.
5. Fokozatváltás a felsőoktatásban. *A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*. 10.o.
6. Debreceni Egyetem Szerzői jogi szabályzat és publikációs irányelvek.
<http://bit.ly/2ahMu44>
7. Melléklet: [Infografika_stat_Tudoster.pdf]
8. Melléklet: [Infografika_felmeres_Tudoster.pdf]
9. Fokozatváltás a felsőoktatásban. *A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai*. 37.o.
10. U.o.
11. Debreceni Egyetem Szerzői jogi szabályzat és publikációs irányelvek.
12. Melléklet: *olvaso_programok/Sigil-0.3.2-Windows-Setup.exe*
13. Melléklet: *E-jegyzet_munkafolyamat_segedletek/DUPress_lepesrol_lepesre 4.0.epub*
14. Melléklet: [Statisztika_DUPress_e-jegyzetek-2014-2016.pdf]
15. Melléklet: [Infografika_DUPress_ejegyzetek.pdf]
16. Budapest Open Access Initiative
<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/>
17. Tenopir, C., and King, D. W. The future of the electronic scientific literature. *Nature* 413, 1–3 (2001).
18. Willinsky, J. Open Journal Systems: An Example of Open Source Software for Journal Management and Publishing. *Libr. Hi Tech* 23, (2005).
19. Edgar, B. D. & Willinsky, J. A Survey of the Scholarly Journals Using Open Journal Systems. *Sch. Res. Commun.* 1, (2010).
20. Dudás, C. Métisz. (2010).
<http://hdl.handle.net/2437/96972>
21. Debreceni Egyetem Kiadói Szabályzat
<http://bit.ly/2agAK87>
22. Melléklet: [Infografika_Metisz.pdf]
23. Melléklet: [kerdoiv_Metisz.pdf]

Készült a

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtárban

Debrecen
2016